

Historica

Volum îngrijit de
Maria Magdalena Székely și Nelu Zugravu

PUTEREA CUVÂNTULUI,
A EXEMPLULUI ȘI A SIMBOLULUI

Actele colocviului național din 29 octombrie 2015, Iași

Colecția HISTORICA este coordonată de prof. univ. dr. Alexandru-Florin Platon

Maria Magdalena Székely (n. 1969, Constanța) este profesor universitar doctor la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Cărți publicate: *Sfetnicii lui Petru Rareș. Studiu prosopografic*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2002; „*Princeps omni laude maior*”. *O istorie a lui Ștefan cel Mare*, 2005 (în colaborare cu Ștefan S. Gorovei); *Maria Asanina Paleologhina. O prințesă bizantină pe tronul Moldovei*, 2006 (în colaborare cu Ștefan S. Gorovei); *Grădina rozelor. Femei din Moldova, Țara Românească și Transilvania*, 2015 (în colaborare cu Violeta Barbu, Kinga S. Tüdös, Angela Jianu). Premiul „Nicolae Iorga” al Academiei Române (2007).

Nelu Zugravu (n. 1961, Bârlad) este profesor universitar doctor la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Cărți publicate: *Istoria romanității nord-dunărene în secolele II-VIII. Contribuții la etnogeneza românilor*, 1994; *Geneza creștinismului popular al românilor*, 1997; *Roma. Politică și aculturație. Introducere la problema romanizării*, 1999; *Erezii și schisme la Dunărea Mijlocie și de Jos*, 1999; *Antichitatea târzie*, 2005. Premiul „Vasile Pârvan” al Academiei Române (1997).

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Mihaela Paraschiv

Prof. univ. dr. Petronel Zahariuc

Redactor: Mariana Pricop

Coperta: Manuela Oboroceanu

Tehnoredactare: Luminița Răducanu

ISBN 978-606-714-328-7

© Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016
700109 – Iași, str. Pinului, nr. 1A, tel./fax: (0232) 314947
<http://www.editura.uaic.ro> e-mail: editura@uaic.ro

**PUTEREA CUVÂNTULUI,
A EXEMPLULUI ȘI A SIMBOLULUI**

Actele colocviului național din 29 octombrie 2015, Iași

Volum îngrijit de
Maria Magdalena Székely și Nelu Zugravu

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”, IAȘI

2016

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PUTEREA CUVÂNTULUI, A EXEMPLULUI ȘI A SIMBOLULUI.
Colocviu național (2015; Iași)

Puterea cuvântului, a exemplului și a simbolului: actele colocviului național din 29 octombrie 2015, Iași / vol. îngrij. de Maria Magdalena Székely și Nelu Zugravu. - Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2016

Conține bibliografie

ISBN 978-606-714-328-7

I. Székely, Maria Magdalena (ed.)

II. Zugravu, Nelu (ed.)

82.09(063)

Sumar

Maria Magdalena SZÉKELY, Nelu ZUGRAVU

Un cuvânt de început.....7

*

Ștefan IVAS

Τόχη în discursurile lui Dio Chrysostomus – între concept moral și concept religios..... 9

Constantin RĂCHITĂ

Puterea cuvântului în traducerea și interpretarea cărții profetului Iona..... 15

Ovidiu CRISTEA

Dueluri verbale și înfruntări militare: câteva cronici medievale și discursul lor despre înfrângere 27

Maria Magdalena SZÉKELY

Minciuni, amăgeli și gălcevi sau despre antimodele de comunicare în izvoarele românești premoderne..... 41

Oana RIZESCU

Forme ale corupției în Țara Românească. Despre *pizmași* sau despre limitele socio-juridice ale delațiunii în vechiul drept românesc..... 59

Violeta BARBU

„Zapisul supușilor, uricul împăraților și ponturile legăturilor”: jurământul politic în Țările Române în secolul al XVII-lea 83

Nelu ZUGRAVU

Augustus în discursurile politice ale lui Themistius..... 123

Bogdan-Petru MALEON

Între realitatea politică și ficțiunea constituțională: modelul imperial bizantin și succesiunea la tron în scrierile istorice din secolele al XI-lea – al XII-lea 151

Emilian GROSU

Navigatio Sancti Brendani: simbol numeric și doctrină creștină 163

Marian COMAN

Sub flamura Semilunii. Europa otomană în cartografia occidentală (secolele al XV-lea – al XVII-lea) 173

Elena FIREA

Simboluri și locuri comune în narațiunile hagiografice dedicate Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava. Motivul stâlpului de foc ... 197

Ciprian FIREA

Patronajul preoților sași în Transilvania Evului Mediu târziu: norme, inscripții monumentale, simboluri 233

*

Abrevieri 267

The Power of Word, of Example and of Symbol /

Le pouvoir de la parole, de l'exemple et du symbole /

Il potere della parola, dell'*exemplum* e del simbolo /

Abstracts / Résumés / Riassunti 269

Lista autorilor 279

Maria Magdalena SZÉKELY, Nelu ZUGRAVU

Un cuvânt de început

La 29 octombrie 2015, Centrul de Studii Clasice și Creștine al Facultății de Istorie din Iași, împreună cu Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, a fost gazda colocviului național *Puterea cuvântului, a exemplului și a simbolului*. Intenția organizatorilor fusese aceea de a reuni un număr de specialiști din mai multe domenii – istorie antică, medievală și modernă, istorie a artei, filologie, literatură, patristică –, în jurul unor teme de interes comun, precum: implicațiile și valorile multiple ale *cuvintelor*, istoria și semnificația unor *concepte* din sfere semantice diferite, *exemplul* ca procedeu retorico-literar, ca reper moral și sursă de inspirație în acțiunea publică, hermeneutica *simbolurilor*. Luate fiecare în parte, direcțiile enunțate mai fuseseră abordate la noi, dar asocierea lor nu se încercase niciodată, cu atât mai puțin într-o tratare multidisciplinară. Organizatorii și-au asumat riscul unui eventual eșec, fiind conștienți, în același timp, că progresul în orice domeniu al cunoașterii presupune și o doză de hazard și că succesul este întotdeauna al celor care îndrăznesc.

La invitație au răspuns 13 cercetători, de vârste și formații diferite, din cele trei mari centre universitare și academice ale țării: Iași, București și Cluj¹. Lucrările prezentate, dar și discuțiile pe marginea lor au dovedit

---

¹ Programul a inclus următoarele comunicări: Ștefan Ivas, *Τύχη în discursurile lui Dio Chrysostomus – între concept moral și concept religios*; Constantin Răchită, *Puterea cuvântului în traducerea și interpretarea cărții profetului Iona*; Ovidiu Cristea, *Dueluri verbale și înfruntări militare: cronicarii medievali despre înfrângere*; Maria Magdalena Székely, *Minciuni, amăgeți și gâlcevi sau despre antimodele de comunicare în izvoarele românești premoderne*; Oana Rizescu, *Forme ale corupției în Țara Românească. Despre pizmași sau despre limitele socio-juridice ale delațiunii în vechiul drept românesc*; Violeta Barbu, *„Zapisul supușilor, uricul împăraților și ponturile legăturilor”: jurământul politic în Țările Române în secolul al XVII-lea*; Cristian Ploscaru, *„Puterea instituțiilor” și „puterea cuvintelor”. Discurs pașoptist și identitate culturală*; Nelu Zugravu, *Augustus în discursurile politice ale lui Themistius*; Bogdan-Petru Maleon, *Între realitatea politică și ficțiunea constituțională: modelul imperial bizantin și succesiunea la tron în scrierile istorice din secolele XI-XII*; Emilian Grosu, *Navigatio Sancti Brendani: simbol numeric și doctrină creștină*; Marian Coman, *Semiluna și Imperiul Otoman în hărțile renaștentiste*; Elena Firea, *Simboluri și topoi hagiografici în ilustrările medievale ale*

că reținerile și temerile de la început fuseseră cu totul nejustificate. Comunicări bine documentate și frumos prezentate, intervenții cu miez, comentarii pertinente, o atmosferă destinsă și colegială – pe scurt, o reuniune științifică de bună calitate, care a arătat, încă o dată, că decalajul dintre istoriografia română și cea occidentală nu este determinat de lipsa sau sărăcia izvoarelor – în realitate, un simplu pretext, dar invocat adesea de istoricii noștri ca justificare –, ci de îngustimea orizonturilor individuale și de teama confruntării cu domenii mai puțin confortabile.

Actele colocviului au fost destinate, inițial, revistei „Classica et Christiana” a Centrului de Studii Clasice și Creștine. Pe măsură ce materialele se adunau, a devenit, însă, evident că, pe de o parte, numărul de pagini ar depăși dimensiunile unei publicații periodice și că, pe de altă parte, limitele cronologice ale textelor ar face dificilă includerea lor într-o revistă cu un orizont temporal clar definit. Ca atare, s-a decis alcătuirea unui volum care să fie încredințat Editurii Universității „Alexandru Ioan Cuza” – sprijinitoare și altădată a unor încercări istoriografice mai puțin obișnuite. Ordinea textelor în volum urmează gruparea comunicărilor din programul colocviului, respectiv: *Puterea cuvântului* (studiile semnate de Ștefan Ivas, Constantin Răchită, Ovidiu Cristea, Maria Magdalena Székely, Oana Rizescu și Violeta Barbu); *Puterea exemplului* (studiile subscrise de Nelu Zugravu și Bogdan-Petru Maleon); *Puterea simbolului* (studiile având ca autori pe Emilian Grosu, Marian Coman, Elena Firea și Ciprian Firea). Din păcate, unul dintre textele citite în toamna lui 2015 nu a fost predat editorilor în timp util. Pentru asumarea deplină a responsabilităților, trebuie spus că Maria Magdalena Székely s-a îngrijit de studiile circumscrise epocii medievale și premoderne, iar Nelu Zugravu – de cele încadrate în perioada clasică.

Și, pentru că în acest an ne-am despărțit de Umberto Eco – model și mentor, prin scrierile sale, al unora dintre autorii textelor de față –, așezăm acest volum sub semnul cuvintelor sale, neliniștitoare pentru adepții comodității intelectuale, dar atât de potrivite pentru fiecare dintre studiile care urmează: „orice cuvânt și orice imagine are semnificatul multor altora”².

---

martiriului Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava; Ciprian Firea, *Simboluri și programe heraldice în Transilvania Evului Mediu târziu – câteva deschideri*. În volum, unele dintre titluri au fost ușor modificate de autori.

² Umberto Eco, *Limitele interpretării*, traducere de Ștefania Mincu și Daniela Bucșă, Constanța, 1996, p. 84.

THE POWER OF WORD, OF EXAMPLE,
AND OF SYMBOL
LE POUVOIR DE LA PAROLE, DE L'EXEMPLE
ET DU SYMBOLE
IL POTERE DELLA PAROLA, DELL' *EXEMPLUM*
E DEL SIMBOLO
(Abstracts / Résumés / Riassunti)

Ștefan IVAS

Τύχη in Dio Chrysostom's *Discourses*: between Moral and Religious Concept

With a wide distribution during the Hellenistic period, the cult of the goddess Tyche, assimilated to the one dedicated to the roman goddess Fortuna, enjoys special favors during the Early Empire. From a civic divinity concerned with the protection of a city, Tyche becomes a tutelar deity of the emperor and of the state which he governs. In his discourses, Dio Chrysostom, taking into account the cosmic claims of this deity, tries to reconcile its fickleness with the providential goodness of the divinity towards mankind.

Keywords: Tyche, Dio Chrysostomus, corpus dioneum, ethics, stoicism.

Constantin RĂCHITĂ

The Power of the Word in the Translation and the Interpretation of The Book of the Prophet Jonah

Even from Antiquity The Book of the Prophet Jonah raised many issues regarding its translation and interpretation, caused specially by manner, not usual to the Books of the Bible, of presenting the missionary activity of a prophet. Seen as a prefiguration of the evangelical message within the Christian tradition, the book was canonised (unofficially) in the Second Century AD and was considered an allegory. However its translation and interpretation through the ages has encountered a series of difficulties and insurmountables dilemmas concerning its intention and the way in which it's written. The intended purpose of our study is the discussion of some aspects of the translation and interpretation of this book issued from modern an ancient option in its translation/interpretation.

Keywords: Jonah, ancient translations, biblical exegesis, allegory, prophecy.

Ovidiu CRISTEA

**Verbal Disputes and Military Confrontations:
The Medieval Chroniclers Discourses on the Defeat**

In the Middle Ages historiography was considered a special kind of literature. No wonder in such conditions that the chroniclers used in the process of elaboration of their works a wide range of literary tools aimed to impress their audience and to provoke a specific reaction. The wars and the battles enjoyed a particular attention as the military deeds were seen not only as a sign of individual prowess but more as a mark of divine favour and protection. For many medieval authors both from the Western and Eastern Europe the battle was considered as a judgment of God and its outcome permitted a clear separation between the “just camp” and the evil one, between the actions inspired by God and those inspired by the devil. The present paper insists on how the medieval chroniclers elaborated their discourse on some military disasters (Nicopolis and Hattin) and how such setbacks were anticipated not only by bad omens or inauspicious signs but also by verbal disputes among the protagonists. Such dialogues mirrored not only the rivalry among the military leaders but also, and more so, the values around whom the chronicles elaborated their texts. Such texts should not be considered as “accurate” testimonies on what really happened or was said before a battle but as a way to understand the values of an ideal knight, as a literary attempt to compose the portrait of the perfect warrior.

270

Keywords: discourse, defeat, Middle Ages, Nicopolis, Hattin.

Maria Magdalena SZÉKELY

**Mensonges, tromperies et querelles ou sur les anti-modèles de
communication dans les sources roumaines pré-modernes**

Les documents valaques et moldaves du XVIIe siècle présentent un grand nombre de contextes dans lesquels les mots n'étaient pas utilisés pour exprimer la vérité, mais pour tromper et pour créer confusion, méfiance, tension ou même conflits. L'étude examine les différentes significations du nom *mensonge* et de l'adjectif *menteur*, utilisés pour définir une assertion contraire à la vérité ou une personne qui raconte des mensonges, mais aussi tout ce qui pourrait être faux ou falsifié (un document, un témoignage, un serment, une dette, une monnaie, etc.). Dans toutes ses formes de manifestation, le mensonge était destiné à induire en erreur et à tromper. Attestés le plus souvent sont les mensonges et les tromperies liées au vaste domaine de la propriété. Avec des paroles trompeuses, des témoignages et des documents faux, étaient confirmés des achats fictifs et contestés des achats réels, annulées des ventes, soutenus des droits inexistantes, émises des prétentions injustifiées pour des choses appartenant à d'autres personnes ou institutions, étaient hypothéqués des domaines fonciers, modifiées les limites de ces domaines ou empêchée leur délimitation. En Valachie, les mêmes moyens étaient utilisés par les paysans dépendants, qui cherchaient à

échapper à leur condition sociale, mais aussi par les propriétaires, qui voulaient transformer des hommes libres en paysans dépendants. Les mensonges devenaient crédibles s'ils étaient soutenus par des documents et, par conséquent, la nécessité que les faux soient commis par des gens qui savaient écrire (des laïcs, des prêtres ou même des moines).

À la question *qui mentait?*, la réponse est *tout le monde*: les grands boyards, les petits boyards, les paysans dépendants, les fonctionnaires, les témoins, les riches et les pauvres, les hommes et les femmes, même les membres du clergé.

Les faux témoins et les falsificateurs étaient sévèrement punis, mais ce détail n'est pas toujours mentionné dans les sources. Les peines les plus connues étaient: l'amende, l'emprisonnement, le coupable pouvait être fouetté, obligé de marcher tout nu à travers la ville, d'avoir les cheveux coupés, la barbe rasée, le nez, les oreilles ou les mains coupés. Pour l'Église, le mensonge était un péché pour lequel les sanctions devaient être conformes à la morale et à l'éducation chrétienne.

L'Église les condamnait, les normes juridiques contenaient des peines pour eux, l'autorité centrale prenait des mesures contre eux, la société les sanctionnait et, cependant, à l'époque pré-moderne, les Pays Roumains étaient pleins de menteurs, de parjures, de falsificateurs, de gens qui trompaient les autres ou qui provoquaient des querelles. Le mensonge, avec ses diverses formes de manifestations, a reflété les sensibilités et les réactions collectives d'un certain lieu, à un certain moment. L'ignorer dans une recherche consacrée au langage serait une impardonnable erreur méthodologique.

Mots-clés: mensonge, tromperie, querelle, faux, communication.

Oana RIZESCU

Forms of Corruption in Wallachia. On the *pizmași* and the Social and Juridical Uses of Delation in the Old Romanian Law

The article advances an interpretation of the interventions taken in the judicial process of 17th century Wallachia by a person proved as a slanderer. This case is related to a 1631 edict by the prince Leon Tomșa, meant to offer protection to the native boyardom, following a revolt of the latter against the Greek element within the boyar class, and providing safeguards against libel and invidious testimony. On the basis of a research into both the relevant legal vocabulary of the period and the judicial practices involved in the administration of the instances of envious denunciation by the princely courts of justice, the approach allows for measuring the scope and the limitations of the process of change underway in the legal system of the period.

Keywords: envy, libel, denunciation, judicial procedures, juridical psychology.

Violeta BARBU

“The Affidavit of the Subjects, the Writs of the Emperors and the Articles of the Covenants”. Political Oath in 17th Century Romanian Principalities

The “Sacrament of power”, the political swearing oath has been along many centuries and still is a fundamental part of the constitutional rituals. Sign of legitimacy and the sacrality of power, the political oath was present in different shapes and forms, from the feudal oath of allegiance to the confession of faith or the formal promise of loyalty to a group or the contract between different social bodies/communities and state power. Oral or written, individual or collective, the political oath was included in a public or private ceremony, whenever words were believed to play a key role alongside gestures.

What are the vocabulary and the practices of political oath in the Romanian Principalities on the eve of the Age of the Phanariotes? How did it evolve and what types of reflection and representations did it take? And, most importantly, what structural effects did it use generate with respect to legitimacy, authority, order and accountability?

This essay in constitutional archaeology that takes into account 17th Century Wallachian sources points to the fact that political oath, as a then rather recent instrument of government, was able to engender on the short run political consequences either for the prince or for the privileged estates. This oath made sense as long there was a tension between the sacred legitimacy of the God appointed Prince and the new *de facto* legitimacy expressed by the will of the Ottoman Sultan. The oath was an attempt to organize consent on the act of government and advance a system of responsibility for the common good which included even the right to resist abuses.

On the other hand, the oath could also be seen as an enfranchisement with respect to the old custom of worshipping the Prince by means of some basic elements of contractualism. A promise or commitment signed by the Prince was echoed by personal written oaths of the representatives of the high officers of the state or/and the social bodies. The constant tendency was to enlarge the scope of the oath, by including in the process a large number of participants (*the Great Oath*). The end term of the process is the complete evacuation of any references to the sacred in the oath pronounced by the Prince before the Sultan or the Grand Vizier. This oath finally becomes no more than the ritual of acceptance of an administrative office in the Ottoman system of government. This extraordinary evolution will eventually rationalise also the power relations between the Prince and his Romanian subjects.

Keywords: political oath, 17th Century, Wallachia, Ottoman Rule, consent, constitutional archaeology.

Nelu ZUGRAVU

Augusto nei discorsi politici di Temistio

Come hanno dimostrato alcuni studiosi, Temistio, un'intellettuale greco tardoantico, manifesta un'evidente disinteresse per la storia come forma di conoscenza; il riferimento storico, particolarmente l'esempio (*paradeigma*), appare utilizzato soprattutto all'interno dell'argomentazione ideologica, rispettivamente come definizione di aspetti del potere regio, e di qualità degli imperatori regnanti. Il nostro contributo si concentra sui riferimenti che Temistio fa alla figura di Augusto nei *Discorsi politici*. Rispetto ad Alessandro ed altri sovrani (ad esempio, gli Antonini), la frequenza di ricorrenze di Augusto non è grande (14 menzioni). Il criterio seguito nell'analisi è stato soprattutto quello dei problemi politico-ideologici sviluppati da Temistio nei suoi discorsi, e in particolare: **1**) il collegamento fra filosofia e regalità, la buona disposizione del principe ad ascoltare i consiglieri filosofi (Augusto onorò il filosofo Ario, ma fu tenuto soltanto come spettatore delle sue imprese) (*Or.* 5, 63D [*Per il consolato dell'imperatore Gioviano*] (364); *Or.* 8, 108B-C [*Per il quinto anniversario dell'incoronazione di Valente: il carattere del principe*] (368); *Or.* 10, 130B [*A Valente, per il trattato di pace*] (370); *Or.* 11, 145B [*Per il decimo anniversario dell'incoronazione di Valente: la dottrina che si addice al principe*] (373); *Or.* 13, 173C [*Discorso d'amore: la beltà del principe*] (376)); *Or.* 34, 8 [*A chi lo accusa per aver accettato la prefettura urbana*] (385)); **2**) *philanthropia* dell'imperatore – l'amore verso i sudditi (*Or.* 8, 115B [*Per il quinto anniversario dell'incoronazione di Valente: il carattere del principe*] (368); *Or.* 13, 174D [*Discorso d'amore: la beltà del principe*] (376); *Or.* 15, 193A [*A Teodosio: la più regale fra le virtù*] (381)); la magnanimità verso i nemici (*Or.* 7, 96B [*La rivolta fallita*] (366/7)); l'umanità limitata d'Augusto (Augusto amico soltanto dei Romani, non di tutti gli uomini) (*Or.* 10, 132C [*A Valente, per il trattato di pace*] (370); *Or.* 16, 211C [*Ringraziamento all'imperatore per la pace e il consolato del generale Saturnino*] (383); *Or.* 34, 25 [*A chi lo accusa per aver accettato la prefettura urbana*] (385)).

Parole-chiave: Augusto, Temistio, discorsi politici, filosofia e regalità, filantropia imperiale, l'ideologia imperiale.

Bogdan-Petru MALEON

**Between Political Reality and Constitutional Fiction:
The Byzantine Imperial Model and the Succession to the
Throne in the Historical Writings of the 11th – 12th Centuries**

The study is based on the classic view on the succession to the Byzantine throne, according to which the emperors were chosen by God through the senate, army and people. The main objective is to reveal the distance between the ideological model and the actual ways to achieve the succession to the throne. There were several changes in the transmission of power over the period we analyse here. Since the 10th century when the principle of porphyrogenesis was imposed, only the belonging to the ruling family justified the imperial aspirations. After this model of succession was consolidated during the Comnenos times, the sovereigns' sons were the only ones who could have been associated in power and successors of rulers, but this perspective did not involve an order of access to the throne. The emperors named the ones who were to accede to the supreme power by qualities which suited them for the throne and not by the principle of the first born, as it was in the West during that times. Typically, the emperors associated their sons at the height of their reign, when they believed that their position was sufficiently strengthened to prevent the opposition of the people, notables and patriarch. The procedure required the successor to be validated by the acclamation of the population in the capital and of the army, despite the fact that the military factor was not involved in the decision.

274

Based on the above mentioned considerations, one can say that the period between the Macedonian and Comnenos ruling was marked by the periodic return of the impression of instability in the Byzantine power. The feeling of the fragility of the ruling in Constantinople was based on the fact that the emperors faced the provincial aristocracy even harder. The monopoly on military and civilian functions established by the ruling family reached the highest level in the Byzantine history during the Comnenos times. Many contemporary authors saw this process as a trend to create a hereditary monarchy. The practices of succession established by the first three Comnenos suffered a serious distortion after the death of Manuel I, as demonstrated by the events between 1180 and 1185. After the weak regency of underage Alexios II (1180-1183) and the violent ruling of Andronicos I, the sovereigns of Anghelos family were no more able to control those in top of the administrative apparatus. The collapse of the political balance preserved in the Byzantine society by the first two successors of Alexios I generated the crisis of legitimacy during the times of Anghelos and the disaster of the Fourth Crusade.

Keywords: power, ritual, ideology, succession to the throne.

Emilian GROSU

***Navigatio Sancti Brendani:*
Numerical Symbol and Christian Doctrine**

Navigatio Sancti Brendani – a work which manuscripts date to the 10th century – describes the voyage undertaken by Saint Brendan of Clonfert (cca 484-577) to find the so-called “Fortunate Isles”. Thus, the anonymous author of this writing reiterates a commonplace of classic literature, but which he revalorizes from a Christian perspective, by adapting it to his pastoral intention: the mythical place of ancient Greco-Latin literature is now depicted as *Terra Repromissionis Sanctorum*, thus a place destined to those who follow Christian teachings and the lifestyle promoted by it. The entire imaginary of this *Navigatio...* is constructed starting from both classic and Christian sources, within an osmosis of symbols, literary motives, and philosophical topics through which the author aims to turn his work into a writing destined to Christians but also to those not affiliated to the Church. In my study, the goal is to analyse numbers from the perspective of their symbolic value, through which the anonymous author of *Navigatio...* chooses to link the journey stages to views and beliefs conveyed in Latin patristics.

Keywords: Brendan of Clonfert, *Navigatio Sancti Brendani*, numerical symbol, Christian, allegory.

Marian COMAN

275

**Under the Crescent Moon. The Ottoman Europe in Western
European Cartography (15th to 17th century)**

No other symbol associated with the Ottoman Empire has been so widespread in the early modern culture and had such an impact on the European imaginary as the crescent moon. This symbol proved to be so influential that the Ottomans themselves ended up by assuming the crescent moon as a state emblem during Selim III's reign. This article aims to investigate the use of the crescent symbol in the European cartography from the mid-fifteenth century to the end of the seventeenth. By scrutinizing both the most celebrated cartographic representations of the Ottoman Empire, as well as some of the lesser known ones, I argue that the European map-makers faced a double dilemma. In order to cope with the two paradoxical features of the Ottoman Empire – a huge, threatening, Empire that cannot be ignored, but neither can be easily acknowledged and legitimized cartographically; and a state governed by Muslim elite, but nonetheless inhabited by numerous Christians – the European cartographers designed an impressive array of ingenious maps. In most of these maps, the crescent moon symbol played a crucial part in getting across a complex and subtle message. The article is divided into three sections, entitled (1) *From the Islamic to the Ottoman Crescent Moon*, (2) *The Ottoman Crescent and the Later Crusades* and (3) *The Crescent and the Cartographic Territorialisation of the Ottoman Empire*. The core argument of this article is that the cartographic

symbol of the crescent was continuously enriched with new meanings throughout this period. Initially, the crescent was just an emblem ascribed to the Islamic world. Once it became associated with the Ottomans, in mid-fifteenth century, the cartographers emphatically drew on the opposing pair of the two symbols: the crescent and the cross. However, from the end of the sixteenth-century, a new meaning emerged, as the map-makers increasingly used the crescent as a heraldic badge of the Ottoman Empire. Finally, one century later, the crescent acquired a new symbolic value, as an “orientalising” decorative detail.

Keywords: Ottoman Empire, crescent, cartography, crusade, Christian-Islamic cohabitation.

Elena FIREA

Symbols and *Topoi* in the Hagiographic Narratives of St. John the New. The Pillar of Fire

The study focuses on the occurrences and signification of a particular *topos* – the pillar of fire – in the hagiographic narratives of St. John the New. Dedicating a study to a conventional *topos* in narratives that are, by definition, abundant in such common places, might seem redundant. However, recent literature has shown that the thorough investigation of their selection, of the role they played in the economy of such narratives, of their relation with other *topoi*, doubled by their interpretation within the broader social and devotional context of their utilization may be quite fertile in assessing the specificity of such narratives and the special meanings they were invested with. The present endeavour attempts to adapt such an approach to the analysis of the pillar of fire motif in the textual and visual narratives of St. John the New.

The first part of the investigation explores the occurrences of the pillar of fire in hagiographic tradition of the Byzantine-Slavic world, with special attention to its specific contexts of utilization and connotations. As a symbol of theophany and/or as an indicator of a sacred presence, the *topos* is most commonly used in connection with the earthly remains of saints. The survey also suggests that its usage in the fifteenth century *passio* of St. John the New may have been influenced by earlier lives of martyr princes, especially those of the Russian princes Boris and Gleb. The second part of the study examines the occurrences of this hagiographical *topos* in visual representations, focusing mostly on the iconographical cycles of St. John the New. The evidence shows that, while the pillar of fire is relatively frequent in hagiographical writings, in byzantine and post byzantine art it is a rather rare motif. Therefore, the conspicuous preference for the motif in the visual narratives of St. John the New may be considered as almost an exception, as a deliberate choice of the Moldavian iconographers. Always connected to the saint's relics, the pillar of fire was meant to visually proclaim their sacred nature, to indicate their presence in a specific place and to certify that they enjoyed fame and veneration prior to their transfer to Suceava. This local preference for the motif is to be explained not so much

through external influences, but rather considering the specific conditions of the adoption and development of St. John' cult in Moldavia.

Keywords: the pillar of fire, St. John the New, hagiographical narratives.

Ciprian FIREA

The Patronage of Transylvanian Saxon Parish Priests in the Late Middle Ages: Legislation, Monumental Inscriptions, and Symbols

The paper delivered at Iași in the autumn of 2015 concerned the role played by a specific social and professional category, namely the parish priests of Saxon communities, in the patronage of religious and devotional "art". The heart of the presentation consisted in an analysis of "indicators of patronage", such as inscriptions, coats of arms, "portraits" and tombstones preserved in the churches of Transylvanian Saxons. This visual evidence was completed by an investigation of documentary sources. I have argued there that, especially in lesser localities in the *Universitas Saxonum*, the parish priest was the most conspicuous person in respect of patronage. This article offers further arguments and material to support this assertion. The first section addresses the medieval legislation (*ius patronatus*) which constituted also a basis for the artistic patronage itself. The second section discusses a series of monumental inscriptions displayed in the churches, where names of parish priests are mentioned. The content of these inscriptions provide important evidence for different types of personal involvement in the act of patronage. Finally, the third part of the article investigates a case study of a (recently identified) parish priest as a promoter of the reconstruction of the parish church.

Keywords: patron, donor, *ius patronatus*, self-representation, coat of arms, epitaph, *memoria*, architecture, painting, altarpiece, biography.

